

upravljale lokalni politični sistem, ter sploh širših družbenih in političnih dinamik, znotraj tega pa konfliktov med nasprotno usmerjenimi si sorodstvenimi entitetami, nekaterih pomembnih odločitev beneškega sodstva ter celo nezanemarljive vloge cerkvenih beneficijev ipd. Delo tako združuje privlačno tematiko, sodobne historiografske prijeme in kritično prevetritev obdelanega gradiva, zato ne predstavlja zgolj dokumentarističnega, še manj pa senzacionalističnega pisanja o neki lokalni stvarnosti, temveč na novo in v nekoliko drugačni luči piše že velikokrat pripovedovano zgodovinsko pripoved, kar pa še zdaleč ni enostavna naloga.

Urška Železnik

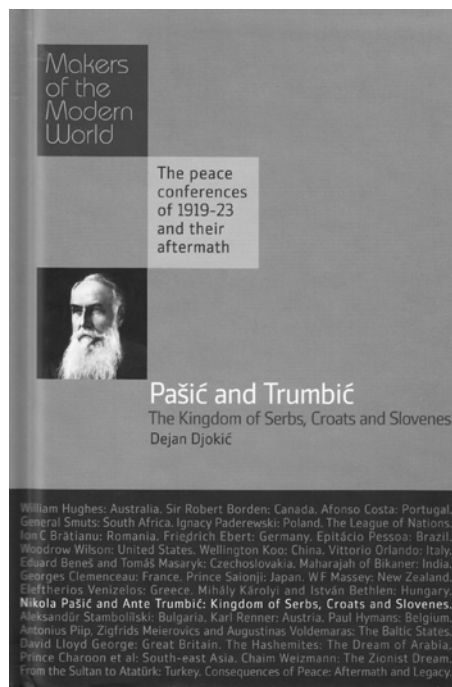
Dejan Djokić: PAŠIĆ AND TRUMBIĆ. The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.
London, Haus Publishing, 2010, 227 str.

Med sodobnimi strokovnjaki za zgodovino Jugoslavije ne moremo mimo imena Dejana Djokića. Knjiga o prvi Jugoslaviji *Elusive Compromise*, ki jo je višji predavatelj in direktor Centra za študij Balkana na Univerzi v Londonu izdal leta 2007, je doživela vrsto pozitivnih ocen. Tako tudi ni naključje, da ga je urednik zbirke *Makers of the Modern World* Alan Sharp povabil k sodelovanju. Zbirka prinaša podrobne študije o delovanju ključnih vodij delegacij na pariški mirovni konferenci v letih 1919/20, ki ostaja priljubljena tema znanstvenih raziskav, čeprav smo od nje oddaljeni že več kot devet desetletij. Po zaslugi bestsellerjev Margaret Macmillan in Davida A. Andelmana se zdi celo, da je tema bolj aktualna kot kdajkoli prej. Djokić se je lotil opisa delovanja Nikole Pašića in Anteja Trumbića, glavnih delegatov Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevine SHS). Standardni monografiji Iva J. Ledererja in Andreja Mitrovića, ki sta izšli že v šestdesetih letih 20. stoletja, sta tako z Djokićevo knjigo dobili dostojno naslednico.

Monografija je razdeljena na tri tematske sklope. V prvem avtor s peresom velikega poznavalca oriše profil in poreklo obeh akterjev zgodbe, torej Pašića in "njegovih" Srbije ter Trumbića in "njegovih" Dalmacije oz. Hrvaške. Pregledno opiše glavne okoliščine, ki so pogojevale razvoj jugoslovanske ideje, od prvih romantičnih začetkov do državnopravne uresničitve v obliki Kraljevine SHS. Pašić, ki je kot prvak Narodne radikalne stranke dominiral na srbski politični sceni vse od padca dinastije Obrenović leta 1903, je po mnenju Đorđa Stankovića že pred prvo svetovno vojno ugotovil, da je namesto "gnile Turčije" postala glavni nasprotnik Srbije "kulturna

Avstro-Ogrska, z notranjimi državljan-skimi pravicami, z najboljšo administracijo in z najboljšim ustrojem vojske". Menil je, da se je mogoče upreti avstro-ogrskemu pritisku samo z oblikovanjem močne srbsko-hrvaške države "na temeljih evropske civilizacije", ki bi se ji lahko pridružili tudi drugi narodi na Balkanu.

Okno priložnosti se je odprlo med prvo svetovno vojno. V emigraciji se je že v začetku vojne oblikoval Jugoslovanski odbor, v katerega so se povezali protiavstrijsko usmerjeni slovenski, hrvaški in srbski politiki. Vodil ga je prav Trumbić, ki je računal na zmago antantnih sil, kar bi omogočilo ustanovitev južnoslovanske države na ruševinah habsburške monarhije. Znotraj Jugoslovanskega odbora so imeli največji vpliv dalmatinski politiki. Slovenci, med katerimi je imel glavno vlogo pravnik Bogumil Vošnjak, so bili v manjšini, hkrati pa so imeli nekateri vplivni hrvaški člani odbora do njih podcenjevalen odnos. Po drugi strani pa so se tudi srbski člani odbora bali, da bi z vstopom Slovencev v skupno hrvaško-srbsko državo Srbi izgubili prevlado. Jugoslovanski odbor, ki je bil najbolj aktiven v Franciji in Veliki Britaniji, je od vsega začetka užival znatno logistično in finančno podporo diplomatskega aparata Kraljevine Srbije. Spričo srbskih zmag v začetnih spopadih z avstro-ogrsko armado je bil Trumbić sprva nad Pašičevo politiko navdušen. Takrat je celo menil, da je zato položaj avstro-ogrskih južnih Slovanov boljši od Čehov in Slovakov, saj si morajo slednji začeti graditi državo pri temeljih in si šele poiskati vladarja, medtem ko imajo južni Slovani že svojo herojsko dinastijo Karadževićev. Kasneje je Trumbić postal previdnejši, njegova razhajanja s Pašičem pa so postala ob koncu vojne že zelo moteča tudi za antantne velesile. O razhajanjih med junakoma Djokićeve knjige se je v slovenskem zgodovinskem spominu ohranilo tudi zanimivo pričevanje Antona Korošca, ki ga najdemo v njegovem znamenitem predavanju o nastanku Jugoslavije. Svoje vtise ob prihodu na pogajanja z obema državnikoma v Ženevo v začetku novembra 1918 je opisal takole: "Čitali smo sicer o Pašiču, vendar nismo bili tako globoko poučeni, da bi poznali te metode na Balkanu, ki so bile tam udomačene. Če nas je Trumbić poučil in nam je vso stvar razložil, mu nismo mogli verjeti. Prvi dan

smo se s Trumbićem tako silno skregali, da je vrgel na tla vse, kar je imel pred seboj, ker nismo hoteli verjeti, da je vse res, kako se ravna v tej politiki."

Drugi tematski sklop Djokićeve knjige govori o delovanju jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci. Starosto srbske politike Pašića je doletela čast, da vodi delegacijo nove države v Parizu, Trumbić pa je postal njen prvi zunanji minister. Djokić nas popelje v Versailles in druga pariška predmestja ter slikovito opisuje takajšnja diplomatska dogajanja (vsaj kar zadeva poražence, jih niti ne moremo imenovati pogajanja). Pripoved odlikujeta posrečen izbor citatov glavnih akterjev in natančno poznavanje zanimivih detajlov. Tudi Djokićeva analiza stališč velesil do jugoslovanskih zahtev na konferenci je zelo poučna in odpira marsikatero vprašanje na novo.

Tretji tematski sklop vsebuje Djokićeve ugotovitve o dediščini ustvarjalcev jugoslovanske države. Za večino voditeljev "habsburškega dela" ustanovne generacije je bila Avstro-Ogrska, iz katere so izšli, tuja država. Kot je leta 1922 zapisal duhovnik, politik in pisatelj Fran Saleški Finžgar, naj bi bili Slovenci dobili svojo šele z nastankom Kraljevine SHS: "Danes imamo svojo državo, prišla je kri h krvi, veja k drevesu, kamor spada. Ne pozabimo, da smo bili za svetovno diplomacijo mi šele tedaj rojeni, ko se je zapisalo prvič: SHS. Regeste zunanjega ministrstva na Dunaju svedočijo, da se ime Slovenec ni niti enkrat imenovalo v diplomatičnem svetu. Nas za ta svet ni bilo." Paradoksalno so se po Smodlakovem pričevanju nad trodelnim imenom nove države navduševali tudi nekateri nekoč najbolj antisrbsko usmerjeni hrvaški politiki. Bolj kot romantično zveneča "Jugoslavija" jih je zanimalo dejstvo, da je "hrvaško ime tedaj vstopilo v diplomatsko terminologijo".

Če pustimo ob strani nesporazum, ki ga navaja Djokić, ko so pisci *Versajske pogodbe* v zadnji verziji ob zapisu imena nove države "Slovenijo" (*Slovénie*) pomotoma zamenjali za Slavonijo (*Slavonie*), se lahko strinjamo z njegovo ugotovitvijo, da je bil eden glavnih ciljev jugoslovanske delegacije – mednarodno priznanje – izpolnjen. Zaradi nasprotovanja Italije, ki je spretno iskala razne načine, kako že ob njenem rojstvu čimbolj ohromiti delovanje nove države, so se namreč prav glede statusa delegacije, ki je v Parizu sprva delovala v imenu "Kraljevine Srbije", med velesilami močno kresala mnenja. Dokler ni vse skupaj presekalo kdo drug kot Thomas Woodrow Wilson. Manj uspešen je bil ameriški predsednik pri podpiranju jugoslovanskih zahtev glede meja bodoče države, kar so na svoji koži najbolj izkusili prav Slovenci. Kljub temu so slednji verjeli v njegovo avtoriteto skoraj brezmejno, eden najbolj kritičnih poznavalcev takratnega dogajanja Dušan Kermavner pa je njihovo vero strnil v naslednji ugotovitvi: "Prav gotovo ni nikjer drugje Wilsonovo geslo o samoodločbi narodov tako oslepilo sicer preudarne ljudi, kakor je to doseglo pri Slovencih leta 1918!"

Škoda je, da v Djokićevi knjigi ni podrobneje osvetljena tudi vloga najvišje rangiranega delegata "tretjega plemena". V mislih imamo Ivana Žolgerja, vrhunskega slovenskega pravnika in nekdanjega avstrijskega ministra. Kot so opazili že hrvaški delegat Josip Smolaka in drugi akterji konference, so Slovenci v Parizu znotraj dele-

gacije Kraljevine SHS uživali visoko stopnjo avtonomije in se odlikovali z dobro organizacijo dela. Kljub neizprosnim določilom *Londonskega pakta*, ki je leta 1915 dodelil Italiji v zameno za vstop v vojno na strani Antante pravico do priključitve zahodnega dela slovenskega narodnega ozemlja, Slovenci v Pariz niso prišli povsem demotivirani. Načelo samoodločbe, ki ga je v krogu velesil hlabro in entuziastično poskušal uveljaviti ameriški predsednik Wilson, je tudi nanje delovalo ohrabrujoče. Slovenski eksperti so se z veliko vnemo vrgli na delo ter neumorno sestavljali razne spomenice in risali zemljevide severnih in zahodnih meja nove države. Delovno atmosfero v slovenskem delu jugoslovanske delegacije je najbolj slikovito opisal že omenjeni Smodlaka, ki je ugotavljal, da so Slovenci imeli svojega zgodovinarja, geografa, kartografa, statistika, risarja, pisarniške uradnike in tipkarice, iz Ljubljane pa so pripeljali celo pisarniškega slugo: "V pisarnah, ki so bile vzor reda in snage, se je delalo po ves dan, dostikrat v pozne nočne ure. Nihče ni stal križem rok. Tipkanje strojev ni prenehalo od jutra do mraka. Na čelu tega popolnega aparata je stal pooblaščen delegat dr. Žolger, bivši minister cesarja Karla, prvi in zadnji južni Slovan, ki je v Avstriji postal minister. Ob dejstvu, da je bil vrsto let šef oddelka na Dunaju, si je uredil pisarno po dunajskem vzoru, tako da je zares izgledala kot oddelek avstrijskega ministrstva. [...] Dejansko so zadeve v krilu naše pariške delegacije izgledale tako, kot da je Slovenija samostojna država pod protektoratom Jugoslavije." A na koncu so klasične metode italijanske diplomacije prevladale nad entuziazmom zagovornikov "novega reda". Djokić v zvezi s tem piše o zahvali Pašiću, ki jo je v zaključni fazi konference izrazil drugi slovenski pooblaščen delegat Otokar Rybář. Slednji je poudaril, da se ne sme pozabiti, da je "slovensko pleme prispevalo največjo žrtev" v diplomatskem boju nove države za meje.

Djokićeva knjiga je nedvomno velikega pomena tudi za slovensko historiografijo. Ob dejstvu, da se tudi pri nas v zadnjem času krepi zanimanje za delovanje slovenskih delegatov in ekspertov na mirovni konferenci, jo lahko označimo kot dobrodošlo vzpodbudo za nadaljnje raziskave. Znano je, da je britanska diplomacija prav za potrebe soočanja stališč v Parizu izdelala odlične priročnike za pomoč pri reševanju ključnih mednarodnih problemov (ki smo jih nedavno dobili tudi v slovenskem prevodu). Podobno lahko ugotovimo, da je Djokićeva nova knjiga odličen priročnik za vse, ki jih zanima jugoslovanska zgodovinska izkušnja na pariški mirovni konferenci. In to velja tudi za najzahtevnejše poznavalce omenjene tematike.

Andrej Rahten